

voort en verwijdert ons aldus eerder van de wijsheid, dan dat het er ons heen zou voeren. Het denken, trouwens, verschaft niets wat nog niet bekend was; het kan zich enkel in bepaalde schema's bewegen, en al wat de denker bereikt — het is overigens niet zoo weinig! — is dat hij deze schema's in zichzelf ontdekt. De godsdiensten, tenslotte, geven niet anders dan, ten eerste, ontoereikende voorschriften voor ons levensgedrag of doctrines die tot levensontkenning leiden, en ten tweede aanduidingen omtrent de hoogste werkelijkheid welke aan deze beide fouten lijden: niet gegrond te zijn op door de rede verantwoorde kennis en voorts, in naïeve symbolen en vertelsels te zijn vervat.

Waar dan wel de hoogste wijsheid, en daarmee het hoogste geluk, te vinden? Het zou kunnen zijn, dat het Chineesche denken ons den weg erheen wees. Wie „tao” kent, d.i. de volstreckte leegte en tegelijk de eenige oorsprong van de volheid des levens, is in contact met de hoogste werkelijkheid; laat hij zich daarbij door „tao” in een staat van behoefeloosheid brengen, dan bereikt hij het hoogste geluk. En om „tao” te leeren kennen, zal hij hebben af te dalen in zichzelf. Wijsheid en geluk kunnen wij vinden door ons terug te trekken in onzen eigen geest.

Het is duidelijk dat hiermee door Schotman gewichtige dingen gezegd zijn. Met name is de houding die hij aanneemt tegenover het Christendom, beslist afwijzend en zelfs op sommige plaatsen geringschattend. Het godsbestaan zooals deze religie het leert, benevens de werkelijkheid van het hiernamaals en de onsterfelijkheid, die zij immers beide aanneemt, heeten in den mond van Jodulphus „dwaze, domme denkfouten van den primi-

tieven mensch” (blz. 50); elders (blz. 55) wordt gezegd dat wij thans eindelijk, dank zij onze kennis van de natuur, „alle rare mythologieën over hemel en hel, Adam en Eva, booze geesten, duivelen en engelen als middeleeuwsche poespas overboord hebben kunnen gooien”. Ook de onderscheiding tusschen kennistheoretisch, Kantiaansch denken en het denken dat kans heeft tot de wijsheid te voeren, is uiteraard van groot belang. Hetzelfde geldt van zijn nadrukkelijk betoog dat het al evenmin de wetenschap is, die ons wijs en gelukkig kan maken; hier moet ik echter aanstonds bij vermelden dat hij toch ook weer de — relatief gesproken — onmetelijke beteekenis van het objectieve weten in het licht stelt en dat wel op zulk een enthousiaste wijze, met name op de bladzijden 69 en 70, dat de lezer licht een oogenblik in verwarring zou kunnen geraken en meenen, in het geheele geschrift een verdediging van de wetenschap te moeten zien. Dat is toch niet het geval. De quintessens van het boekje schijnt mij te liggen in de volgende passages:

„Het wezen der wijsheid is een streven naar innerlijke vrijheid, naar een verlossing van de bedreiging der wereld, een verlossing in en door de Idee. Zij, is, zielkundig gesproken, een inkeer tot zichzelf, een wegvlugten voor de realiteit naar de diepten van het Ik. Zij geraakt door deze vlucht buiten tijd en ruimte, in de tijdeloosheid en peilloosheid van het Zelf, en leert zoo de Eeuwigheid en het Absolute, het Zijnde, bedenken. Zij streeft naar vereenzelviging met dat Eeuwige en tijdelooze, wil zich erin verliezen, er door worden opge-